

УДК 159.923.2: 922

Дробот Ольга В'ячеславівна

доктор психологічних наук, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету

e-mail: piterkiev@gmail.com

ORCID 0000–001–5999–7632

Пустовий Сергій Анатолійович

аспірант кафедри психології та педагогіки

Університету сучасних знань (м. Київ)

e-mail: harius@ukr.net

ORCID 0000–0002–6081–1193

DOI: [https://doi.org/10.18524/2304-1609.2018.1\(47\).139772](https://doi.org/10.18524/2304-1609.2018.1(47).139772)

ПРОФЕСІЙНА СВІДОМІСТЬ ФІЛОЛОГА В ТЕРМІНАХ СУЧАСНОЇ ПСИХОСЕМАНТИКИ

У статті проаналізовано різноманітні підходи до визначення свідомості, професійної свідомості. Шляхом теоретичного аналізу встановлено структуру професійної свідомості філологів. Визначено наявність трьох шарів професійної свідомості філолога. Перший — шар чуттєвих переживань, чуттєві образи; другий — значення, знакові системи, філологічні компетенції; третій — особистісний сенс, система ставлень, інтересів та емоцій. В якості методологічної бази дослідження обрано психосемантичний підхід, який дозволяє реконструювати імпліцитні структури картини світу філологічної професії у свідомості студентів-філологів.

Ключові слова: свідомість, професійна свідомість, філолог, психосемантика.

Постановка проблеми. Свідомість — одна з найневизначеніших категорій та феноменів психологічної науки, складна для всеохоплюючого тлумачення. За одним визначенням, свідомість — це стан відчуттів, думок, почуттів [12]. За іншим — це «властивий людині спосіб ставлення до об'єктивної дійсності, оточуючих людей, результатів праці, навчання, себе самої» [18, с. 83]. Свідомість — вища форма відображення людиною навколишньої дійсності, що являє собою сукупність психічних процесів та дозволяє носію свідомості орієнтуватися в дійсності, часі та власній особистості. Свідомість забезпечує спадкоємність досвіду, єдність і різноманіття поведінки, безперервність і послідовність психічної діяльності [2].

Мета статті — проаналізувати теоретичні підходи до психологічного осмислення феномена професійної свідомості філолога.

Результати дослідження. У незчисленних визначеннях свідомості почасти відображено різноманіття функцій свідомості: пізнання, ставлення, цілепокладання, регуляція і т.д. у складному взаємозв'язку суб'єкта (особистості, Я) і навколишнього предметно-соціального світу. В існуючих визначеннях свідомості не завжди здійснюється співвіднесення, розведення або конструювання нових тлумачень свідомості, відповідних логіці комплексного (міждисциплінарного) або унітарного підходів [1]. Окрім того, ра-

дянські, пострадянські та зарубіжні дослідники мають значні відмінності у підході до предмета свідомості.

Визначення свідомості у радянській психології будувалося через категорії відображення (Б. В. Зейгарник [7], А. В. Карпов [8]), самосвідомості (В. В. Столін [20]), шляхом перерахування певних ознак свідомості (Ю. М. Орлов [14], Н. І. Чуприкова [24]) та інтеграції психічних новоутворень (Л. І. Божович [4]).

Фундаментальні роботи з психології свідомості створено радянськими вченими Л. С. Виготським [5], О. М. Леонт'євим [11], С. Л. Рубінштейном [17].

Л. С. Виготський розглядав свідомість як явище, опорядковане культурою, соціумом. Свідомість як автономна структура не існує поза контекстом соціальної взаємодії та поведінки людини в процесі цієї взаємодії: «свідомість — проблема структури поведінки» [5]. Значну роль відіграє соціальна ситуація розвитку. Оскільки свідомість — специфічно людська форма психіки, то її властивості обумовлені способом життя людини, а системоутворюючим фактором передусім є трудова діяльність, опосередкована різними знаряддями. Гіпотеза Л. С. Виготського полягала в тому, що психічні процеси перебігають аналогічно процесам діяльності, тобто вони теж стають опосередкованими особливим «психологічним знаряддям духовного виробництва» — знаковими системами — мовою, математичними знаками тощо.

С. Л. Рубінштейн методолого-теоретично обґрунтовує діяльнісний підхід до вивчення свідомості, трактуючи останню не як пасивно-споглядальну, а як процес, діяльність суб'єкта, реального індивіда, опосередковану зв'язками з діяльністю та особливостями особистості [17].

О. М. Леонт'єв розгортає аспект динамічного характеру свідомості. У діяльнісному підході свідомість подана як взаємний внутрішній рух її структурних елементів, включених у рух діяльності, та в цілому руху реального життя людини в суспільстві. Саме цей «внутрішній рух», будучи неусвідомленим, відкриває суб'єкту усвідомлювану картину предметного світу. Розвинута свідомість індивіда, за О. М. Леонт'євим, характеризується полівимірністю [11]. «Свідомість у своїй безпосередності є картина світу, що відкривається суб'єкту, у яку включені сам суб'єкт, його дії та стани» [11]. О. М. Леонт'єв пропонує з метою дослідження свідомості вивчати результати її діяльності, прив'язуючи процеси свідомості до структури дії.

Єдина галузь психології, що спеціалізовано вивчає генезу, будову й функціонування індивідуальної системи значень, яка опосередковує собою процеси сприйняття, мислення, пам'яті, прийняття, — це психосемантика. Психосемантичними називають дослідження, що виникли на стику мовознавства, семіотики, психолінгвістики та психології сприйняття. Психосемантика досліджує різні форми існування значень в індивідуальній свідомості (поняття, образи, символи, символічні дії), аналізує вплив мотиваційних факторів і емоційних станів на систему значень і смислів, що формується в суб'єкта. Психосемантика вивчає як загальнопсихологічні аспекти процесу категоризації, так і диференційно-психологічні [16, с. 9].

Експериментальна психосемантика використовує методологію побудови суб'єктивних семантичних просторів як операційних моделей категоріальних структур індивідуальної та суспільної свідомості.

Експериментальна парадигма психосемантики вийшла з праць щодо побудови семантичних просторів Ч. Осгуда (метод семантичного диференціала) та теорії особистісних конструктів Дж. Келлі (метод репертуарних ґраток) і включає використання апарату багатомірної статистики для виділення категоріальних структур свідомості суб'єкта.

В експериментальному дослідженні психосемантичні методи виступають як структуровані діагностичні прийоми, а при інтерпретації даних використовується багатомірна статистика «для виділення категоріальних структур свідомості суб'єкта» [16, с. 5]. Ці методи широко використовуються сучасними вітчизняними дослідниками і представлені в працях таких вчених, як О. Ю. Артем'єва, О. Ф. Бондаренко, О. М. Лозова, О. В. Мітіна, В. Ф. Петренко, О. Г. Шмельов та ін.

Гносеологічно психосемантика стоїть на позиціях конструктивізму, тобто розглядає психічне віддзеркалення як моделювання, що включає в образ світу ціннісні компоненти та вважає можливим існування множинності моделей світу. Відповідно, психосемантика спирається на принцип полімодальності та багатоальтернативності розвитку індивіда або групи, і це лежить в основі якісної суб'єктивної реконструкції життєвого простору особистості.

Специфіка психосемантики як методології полягає в аналізі категоріальних структур свідомості, реконструкції системи значень, що опосередковують усвідомлення світу суб'єктом, досліджуються, як зазначав В. Ф. Петренко, в режимі їх вжитку [15; 16]. Суб'єкт класифікує, оцінює, узагальнює інформацію про схожість та відмінність об'єктів і т.д.

Серед переваг психосемантичних дослідницьких процедур О. М. Назарук визначає можливість вивчення специфіки категоризації особистістю власного досвіду; звужуючи життєвий простір особистості (отемачуючи, опредмечуючи) з загального до конкретного, задаючи спосіб мислення про себе, оточуючих та навколишню реальність [13].

У класиці психосемантичних досліджень значний акцент робиться на визначенні структури професійної свідомості, яка включає відчуття, думки, ідеї, ідеали, образи, концепції. Саме з психосемантичного підходу вийшло розуміння професійної свідомості як детермінованої професійною належністю специфіку репрезентації у свідомості світу («образу світу») взагалі і предмета праці зокрема [25].

Серед такого пласту предметів дослідження увагу І. Б. Ханіної привернуло «професійне бачення світу», те, що конкретно від професії вноситься в образ світу та впливає на його сприйняття — образ світу професії [22]. Досліджуючи в рамках психосемантичного підходу особливості професійної свідомості менеджерів, О. В. Дробот було встановлено, що професійна свідомість особистості вже на її стадії формування виявляється пов'язаною з провідними мотивами діяльності суб'єкта, а також виявлено, що близькість образу-Я до образу світу професії пов'язана з майбутньою спеціальністю студентів у межах професії [6].

У дослідженнях професійної свідомості гостро постає проблема вимірювань. Так, Є. О. Клімов пропонував досліджувати образ світу професії методом вивчення професіограм з метою отримання загальних показників, характерних для усієї сукупності представників фаху [10]. Проте питання вимірювання ставлення представника професії до об'єктів світу, структури образу власної професії в свідомості фахівця та представленого в ньому семантичного матеріалу є нечітко визначеним. Особливо нечасто дана проблема розробляється у царині професійної свідомості, яка лише формується: образу майбутньої професії, образу світу професії.

Структурними компонентами професійної свідомості є професійні знання, професійні цінності, програми професійних дій як імпліцитних, так і експліцитних. Найважливішими феноменами професійної свідомості виступають також операціональні моделі (образи) як суб'єктів професійної діяльності, так і самого процесу праці, як ціннісної системи, а також образ Я самого суб'єкта. Так, О. В. Дробот на підставі дослідження психологічної природи професійної свідомості було створено структурно-функціональну модель продукування свідомістю образу світу професії. У цій моделі професійна свідомість і образ світу професії розглядаються за аналогією відношень «процесу» та його «продукту» [6].

Аналізуючи наукові психологічні джерела, знаходимо роботи, присвячені в основному особливостям професіогенезу, професійного самовизначення філологів, образу професії, професійно важливим якостям філолога, проте у психологічній літературі ми не знаходили джерел, присвячених аналізу професійної свідомості філолога.

Спробуємо осмислити професійну свідомість філолога в термінах сучасної психосемантики. Почнемо з методології свідомісного підходу до психічного, а саме — з феноменології понять «уявлення», «образ світу»

Сучасна когнітивна психологія обстоює позицію, за якої уявлення світу притаманне людині як носію свідомості, воно відображає практичну «залученість» людини у світ, універсальне і пов'язане з реальними умовами його існування. Уявлення світу є основою людського пізнання у філогенезі й онтогенезі. Звідси випливає, що ядерні структури уявлень — це фундаментальні опори існування людини як свідомої істоти, що відображають її дійсні зв'язки зі світом і не залежні від рефлексії з їх приводу. У той час як поверхневі структури пов'язані з пізнанням світу як спеціальною метою, побудовою якого-небудь уявлення про нього (більш-менш глибокого) [21].

Змістова відмінність між ядерними і поверхневими структурами пояснюється з функціональних позицій. Ядерні структури не виявляють себе самостійно. На думку В. В. Петухова, ядерні структури образу світу «амодальні в тому сенсі, що вони байдужі по відношенню до модальності свого поверхневого оформлення. Вони можуть знаходити своє втілення в будь-якій конкретній психічній дійсності» [19, с. 18]. Мінливість шарів образу світу визначається їх близькістю до світу предметів, тому пізнання нових властивостей предметів, вироблення нових способів дій змінюють зміст і форму образу світу. З точки зору відображення і дій суб'єкта поняття «об-

раз світу» можна представити з зовнішньої та внутрішньої сторін, в якій формуються цілі й потреби, а також програма дій різного ступеня деталізації. Причому на різних рівнях детальність уявлень предметів визначається деталістю схем, що породили їх [19, с. 61].

Хоча переважна частина дослідників вважає поняття «образ світу» та «картина світу» синонімічними, ми погоджуємось з іншою позицією, де картина світу характеризується як щось більш загальне, що здатне містити у своїй структурі образи, а не лише значення та смисли. Картині світу характерна більша структурованість та ієрархічність. Образ світу включає в себе систему уявлень про світ, про інших людей, про себе та свою діяльність. Картина світу служить індивідуалізованою культурно-історичною основою сприйняття, визначає розуміння світу, своєрідність інтерпретації подій і явищ. Картина світу — система образів (уявлень про світ і місце людини в ньому), зв'язків між ними і породжувані ними життєві позиції людей, їхні ціннісні орієнтації, принципи різних сфер діяльності.

Ми виходимо з того положення, що професійна свідомість результується у професійному образі світу. О. М. Леонт'єв визначив «образ світу» як складне багаторівневе утворення, що має систему значень і поле смислу [10]. «Функція образу — самовідображення світу. Виходячи з теоретичних поглядів О. М. Леонт'єва, в усвідомлюваній картині світу можна виділити три шари свідомості: 1 — чуттєві образи; 2 — значення, носіями яких виступають знакові системи, сформовані на основі інтеріоризації предметних та операціональних значень; 3 — особистісний сенс.

Перший шар складає чуттєва тканина свідомості — це чуттєві переживання, які «утворюють обов'язкову фактуру образу світу».

Другий шар свідомості складають значення, носіями яких є предмети матеріальної і духовної культури, норми і образи поведінки, закріплені в ритуалах і традиціях, знакові системи і, перш за все, мова. У значенні зафіксовані суспільно вироблені способи взаємодії з реальністю і в реальності. Інтеріоризація предметних та операціональних значень на основі знакових систем приводить до вироблення понять.

Третій шар свідомості утворюють особистісні смисли — тобто те, що індивід вкладає в конкретні події, явища чи поняття, усвідомлення яких може істотно не збігатися з об'єктивним змістом. Особистісний смисл висловлює «значення-для-мене» життєвих об'єктів і явищ, відбиває упережене ставлення людини до світу. Таким чином, людина не просто відображає об'єктивний зміст тих чи інших подій і явищ, але одночасно фіксує своє ставлення до них, пережите у формі інтересу, емоції. Система смислів постійно змінюється і розвивається, визначаючи в підсумку сенс будь-якої окремої діяльності і життя в цілому.

Учень О. М. Леонт'єва С. Д. Смирнов продовжив розробку поняття і запропонував структурну модель образу світу, розрізняючи ядерні та поверхневі структури [19]. Ядерні структури виступають базисом людського існування взагалі і уособлюють властивість орієнтуватись у світі, тобто створити його образ. Поверхневі структури можуть бути оформлені не лише чуттєво, а й раціонально. Ядерні та поверхневі структури відрізняються як

різні рівні пізнання. За функцією ядерні структури можна визначити як фундаментальні основи існування людини як свідомої істоти; вони відображають її реальні зв'язки зі світом, що не залежать від рефлексії щодо них. В генетичному плані ядерні структури мають бути більш ранніми і тісно пов'язаними з афективною сферою. Поверхневі структури пов'язані із пізнанням світу як спеціальною метою, яка включає створення певного ставлення до нього.

С. Д. Смирнов пропонує розрізняти ядерні та поверхневі структури образу світу. Вчений вважає, що образ світу є ядерним утворенням щодо того, що на поверхні виступає у вигляді чуттєво (модально) оформленої картини світу» [19, с. 61]. Ядерні (уявлення світу) і поверхневі (знання про нього) структури виділяються інакше, ніж глибокі рівні пізнання. «Шари образу світу, глибинні і поверхневі, з різним ступенем конкретності фіксують навколишні предмети і способи дії з ними» [19, с. 61]. При спостереженні об'єкта як явища та виявленні його сутності відбувається рух до все нових «поверхневостей», розкриваючи їх одну за одною, при цьому ядерними є загальні, структурні основи цього руху, які діють на будь-яких його рівнях, але не зводяться до них, відрізняючись функціонально.

На думку С. Д. Смирнова, образ світу є первинним по відношенню до чуттєвих вражень від сприйманого стимулу, будь-який виникає образ, будучи частиною, елементом образу світу в цілому, не так формує, скільки підтверджує, уточнює його. «Це система експектацій (очікувань), що підтверджує об'єкт гіпотези, на основі яких йдуть структурування і предметна ідентифікація окремих чуттєвих вражень» [19].

Образ світу виявляє глибинніші зв'язки і відносини, які можуть проявлятися за межами професійних ситуацій, в порівнянні з невідрефлексованим досвідом, фіксуючим знання, навички та вміння.

Є. Ю. Артем'єва [2] розуміє образ світу як «інтегратор» слідів взаємодії людини з об'єктивною дійсністю. Дослідниця вибудовує трирівневу системну модель образу світу. Перший рівень — «перцептивний світ» — характеризується системністю значень і модальної перцептивної, чуттєвої предметності. Другий рівень — «картина світу» — представлений відносинами, а не чуттєвими образами, які зберігають свою модальну специфічність. Третій рівень — «образ світу» — це шар амодальних структур, які утворюються при обробці попереднього рівня.

Відтак, переосмислюючи у світлі теорії свідомості професійну свідомість філолога, яка результується у професійному образі світу, можемо констатувати таке.

Існують три шари професійної свідомості філолога. Перший — шар чуттєвих переживань, чуттєві образи — складається з екзистенційної проблематики: проблема життя і смерті, яка вирішується як конфлікт духовних і соціальних коренів особистості; протиріччя між духовними потребами людини та онтологічним існуванням у суспільстві; антиномія основних понять конформізму та нонконформізму; співвідношення свободи і страху у внутрішньому духовному житті людини тощо.

Другий — значення, знакові системи, інтеріоризовані предметні та операціональні значення. Йдеться передовсім про філологічні компетенції. У широкому значенні філологічна компетенція, незалежно від соціальної та професійної приналежності її носія, є ознакою оволодіння національним словесним культурним кодексом, високим рівнем розвитку мовної особистості. До професійних філологічних компетенцій належить володіння системою феноменів: концептуальна сфера літературної роботи; типологія художньо-літературних понять; «художня концепція», «художня свідомість», «лінгво-пізнавальний процес», «словесний образ світу»

Третій — особистісний сенс, система ставлень, інтересів та емоцій — сприйняття літературного тексту як репрезентація художньої авторської свідомості; адекватна інтерпретація літературного тексту; критеріальна оцінка рівня адекватності художнього перекладу в лінгвістичній теорії перекладу. Так, моделювання концептуальної сфери літературного твору розглядається як проекція словесного світового образу автора. Теоретико-методологічною основою такої методології є постулат психічно-мовної діяльності людини, що є результатом екзистенціального буття людини та інструментів розробки понять, що описують явища навколишнього світу; психічно-мовна активність людини реалізується в межах логічних антиномій з їх неминуче ортодоксальними протиставленнями та альтернативною нескінченністю понять між ними [9].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Як показав аналіз, сфера професійної свідомості слабо диференційована у науковій галузі, що знижує ймовірність усвідомленого професійного вибору представниками різних професій. Значну роль у професійній орієнтації відіграє картина світу професій, яка акумулює окремі аспекти культурно-історичного досвіду, індивідуальних уявлень щодо професійної діяльності людей та продукує в образах професій. Образ професії — відображення у свідомості професійної діяльності, вираженої сукупністю знань і уявлень про майбутню професію і про себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності, закономірний та індивідуальний результат процесу професійного і особистісного розвитку на етапі навчання у виші, продукт професійної самосвідомості та основний зміст професійної Я-концепції. Варто враховувати, що носієм картини світу може виступати не лише досвідчений спеціаліст, але і людина, що перебуває в ситуації навчання — студент.

Психосемантичний підхід характеризується як об'єктивний емпіричний напрямок щодо розкриття семантичного простору буття людини, тобто різних аспектів її особистого досвіду. Психосемантика як методологічна база даного дослідження у перспективі дозволить реконструювати імпліцитні структури картини світу професій у свідомості студентів-філологів. Оскільки психосемантичний підхід передбачає вивчення людини у її цілісності, стоячи на його засадах, матимемо можливість аналізу структури свідомості майбутніх філологів, а також вивчити її смислове наповнення.

Список використаних джерел і літератури

1. Акопов Г. В. Проблема сознания в российской психологии: учебное пособие / Г. В. Акопов. — М.: МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2004. — 232 с. — (Серия «Библиотека психолога»).
2. Артемьева Е. Ю. Основы психологии субъективной психосемантики / Е. Ю. Артемьева. — М.: Наука; Смысл, 1999. — 350 с.
3. Блейхер В. М. Толковый словарь психиатрических терминов / В. М. Блейхер, И. В. Крук. — Воронеж: МОДЭК, 1995. — 640 с.
4. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: Избранные психологические труды / Л. И. Божович / под ред. Д. И. Фельдштейна; вступительная статья Д. И. Фельдштейна. — 3-е изд. — М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: МОДЭК, 2001. — 352 с.
5. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования. Мышление и речь. Проблемы психического развития ребенка / Л. С. Выготский. — М.: Акад. пед. наук РСФСР, 1956. — 519 с.
6. Дробот, О. В. Психосемантичний аналіз професійної свідомості майбутніх менеджерів [Текст]: автореф. ... к. психолог. наук, спец.: 19.00.01 — загальна психологія, історія психології / О. В. Дробот. — Одеса: Одеський нац.ун-т ім. І. І. Мечникова, 2009. — 16 с.
7. Зейгарник Б. В. Патопсихология / Б. В. Зейгарник. — М.: МГУ, 1976. — 238 с.
8. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности [Текст] / А. В. Карпов, В. В. Пономарева. — М.: ИП РАН, 2004. — 422 с.
9. Клименюк А. Моделі концептуальної сфери та механізмів індивідуального когнітивного мислення / А. Клименюк // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. В. Винниченка. — 2009. — № 81 (3). — С. 88–104.
10. Климов Е. А. Образ мира в разнотипных профессиях: учебное пособие / Е. А. Климов. — М.: МГУ, 1995. — 224 с.
11. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. — М.: Академия, 2004. — 352 с.
12. Мацумото Д. Психология и культура / Д. Мацумото. — СПб.: Питер, 2003. — 720 с.
13. Назарук О. М. Особливості підходів вивчення життєвого простору особистості та її досвіду [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://dspace.nau.edu.ua:8080/bitstream/NAU/10394/.pdf>
14. Орлов Ю. М. Восхождение к индивидуальности: кн. для учителя / Ю. М. Орлов. — М.: Просвещение, 1991. — 287 с.
15. Петренко В. Ф. Междисциплинарный подход к исследованию сознания и личности: экспериментальная психосемантика (доклад) // Научный совет по методологии ИИ. [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scm.aintell.info/default.asp?p0=1&p1=5>
16. Петренко В. Ф. Основы психосемантики / В. Ф. Петренко. — 2-е изд. доп. — СПб.: Питер, 2005. — 480 с.
17. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — СПб.: Питер, 1999. — 705 с.
18. Скрипченко О. В. Основи психології і педагогіки. Психічні процеси [Текст]: навч.-метод. посібник / О. В. Скрипченко [и др.]; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К.: Видавництво Національного педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2003. — 146 с.
19. Смирнов С. Д. Психология образа: проблемы активности психического отражения / С. Д. Смирнов. — М.: МГУ, 1985. — С. 144–149.
20. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. — М.: МГУ, 1983. — 284 с.
21. Тамерьян Т. Ю. Концепция образа мира [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://svarkhipov.narod.ru/vipu/tame.htm>
22. Ханина И. Б. К вопросу о профессиональной составляющей в структуре образа мира // Вестник Московского университета. Сер. 14, № 3. Психология. — 1990. — С. 42–50.
23. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии / И. И. Чеснокова, Е. В. Шорохова. — Москва: Наука, 1977. — 144 с.
24. Чуприкова Н. И. Мозг, психика, сознание / Н. И. Чуприкова // Мир психологии. Научно-методический журнал. — 1999. — № 1 (17). — С. 84–97.

25. Шевченко Н. Ф. Професійна свідомість психолога: механізм та функціонування [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/NiO/2009_6/1_rozdil/Shevchenko.htm

REFERENCES

1. Akopov, G. V. (2004) *Problema soznaniya v rossijskoj psihologii* [The problem of consciousness in Russian psychology]. Moscow: MPSI; Voronezh: MODJeK [in Russian].
2. Artem'eva, E. Ju. (1999) *Osnovy psihologii sub'ektivnoj semantiki* [The basis of the psychology of subjective semantics]. Moscow: Nauka; Smysl [in Russian].
3. Blejher, V. M., Kruk, I. V. (1995) *Tolkovyy slovar' psichiatricheskikh terminov* [Explanatory dictionary of psychiatric terms]. Voronezh: MODJeK. [in Russian].
4. Bozhovich, L. I. (2001) *Problemy formirovaniya lichnosti* [Problems of formation of personality] Moscow: Moskovskij psihologo-social'nyj institut, Voronezh: MODJeK. [in Russian].
5. Vygotskij, L. S. (1956) *Izbrannye psihologicheskie issledovaniya. Myshlenie i rech'. Problemy psihicheskogo razvitiya rebenka* [Selected psychological research. Thinking and speaking. Problems of mental development of the child]. Moscow: Akad. ped. nauk RSFSR. [in Russian].
6. Drobot, O. V. (2009) *Psyhosemantychnyi analiz profesiinoi svidomosti maibutnikh menedzheriv* [Psychosemantic analysis of professional consciousness of future managers]. Candidate's thesis. Odesa. [in Ukr.].
7. Zejgarnik, B. V. (1976) *Patopsihologija* [Pathopsychology]. Moscow: MGU [in Russian].
8. Karpov, A. V. (2004.) *Psihologija refleksivnykh mehanizmov dejatel'nosti*. [Psychology of reflexive mechanisms of activity]. Moscow: IP RAN [in Russian].
9. Klymeniuk, A. (2009) *Modeli kontseptualnoi sfery ta mekhanizmv indyvidualnoho kohnitivnoho myslennia* [Models of conceptual sphere and mechanisms of individual cognitive thinking] *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni V. V. Vynnychenka* — Scientific crawls of the Kirovograd State Pedagogical University named after V. V. Vynnychenko, 81 (3), 88–104. [in Ukr.].
10. Klimov, E. A. (1995) *Obraz mira v raznotipnykh professijah* [The image of the world in different types of professions]. Moscow: MGU. [in Russian].
11. Leont'ev, A. N. (2004) *Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost'*. [Activity. Consciousness. Personality] Moscow: Akademija. [in Russian].
12. Macumoto, D. (2003) *Psihologija i kul'tura* [Psychology and Culture]. SPb.: Piter. [in Russian].
13. Nazaruk, O. M. *Osoblyvosti pidkhodiv vyvchennia zhyttievoho prostoru osobystosti ta yii dosvidu* [Features of the approaches to studying the living space of the person and his experience] <http://dspace.nau.edu.ua:8080/bitstream/NAU/10394/.pdf>
14. Orlov, Ju. M. (1991) *Voshozhdenie k individual'nosti* [Climb to individuality]. Moscow: Prosvshhenie. [in Russian].
15. Petrenko, V. F. *Mezhdisciplinarnyj podhod k issledovaniju soznaniya i lichnosti: jeksperimental'naja psihosemantika* [Interdisciplinary approach to the study of consciousness and personality: experimental psychosemantics. Nauchnyj sovet po metodologii — Scientific Council on Methodology] <http://www.scm.aintell.info/default.asp?p0=1&p1=5>
16. Petrenko, V. F. (2005) *Osnovi psihosemantiki* [The basis of psychosemantics]. SPb.: Piter. [in Russian].
17. Rubinshtejn, S. L. (1999) *Osnovy obshhej psihologi* [The Basics of General Psychologists]. SPb. : Piter. [in Russian].
18. Skrypchenko, O. V. (2003). *Osnovy psykhologii i pedahohiky* [Fundamentals of psychology and pedagogy]. Kyiv: Vydavnytstvo Natsionalnoho pedahohichnoho un-tu im. M. P. Drahomanova. [in Ukr.].
19. Smirnov, S. D. (1985) *Psihologija obraza: Problemy aktivnosti psihicheskogo otrazhenija* [Psychology of the image: Problems of mental reflection activity]. Moscow: MGU. [in Russian].
20. Stolin, V. V. (1983) *Samosoznanie lichnosti* [Self-awareness of personality]. — Moscow: MGU. [in Russian].
21. Tamer'jan, T. Ju. *Koncepcija obraza mira* [The concept of the image of the world] <http://svarkhipov.narod.ru/vipu/tame.htm>

22. Hanina, I. B. (1990) *K voprosu o professional'noj sostavljajushhej v strukture obraza mira [On the question of the professional component in the structure of the image of the world]*. Vestnik Moskovskogo universiteta — Bulletin of Moscow University, 3, 42–50. [in Russian].
23. Chesnokova, I. I. & Shorohova, E. V. (1977) *Problema samosoznaniya v psihologii [The problem of self-awareness in psychology]*. Moscow: Nauka. [in Russian].
24. Chuprikova, N. I. (1999) *Mozg, psihika, soznanie [Brain, mind, consciousness]*. *Mir psihologii — The world of psychology*, 1 (17), 84–97. [in Russian].
25. Shevchenko, N. F. *Profesiina svidomist psykholooha: mekhanizm ta funktsionuvannia [Professional Consciousness of a Psychologist: Mechanism and Functioning]* http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/NiO/2009_6/1_rozdil/Shevchenko.htm

Дробот Ольга Вячеславовна

доктор психологических наук, профессор кафедры педагогики и психологии профессионального образования Национального авиационного университета

Пустовий Сергей Анатольевич

аспирант кафедры психологии та педагогтики
Университета современных знаний (г. Киев)

**ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ СОЗНАНИЕ ФИЛОЛОГОВ В ТЕРМИНАХ
СОВРЕМЕННОЙ ПСИХОСЕМАНТИКИ**

Резюме

В статье проанализированы различные подходы к определению сознания и профессионального сознания. Путем теоретического анализа установлена структура профессионального сознания филологов. Определено наличие трех слоёв профессионального сознания филолога. Первый — слой чувственных переживаний, чувственных образов; второй — значения, знаковые системы, филологические компетенции; третий — личностный смысл, система отношений, интересов и эмоций. В качестве методологической базы исследования избран психосемантический подход, позволяющий реконструировать имплицитные структуры картины мира филологической профессии в сознании студентов-филологов.

Ключевые слова: сознание, профессиональное сознание, филолог, психосемантика.

Drobot Olga Vyacheslavivna

Doctor of Sciences in Psychology, Professor at the Department of Pedagogy and Psychology of Vocational Education, National Aviation University

Pustovyyu Sergiy Anatoliyovich

PhD student at the Department of Psychology and Pedagogy, University of Modern Knowledge, Kyiv

**PROFESSIONAL CONSCIOUSNESS OF PHILOLOGISTS IN TERMS
OF CONTEMPORARY PSYCHOSEMANTICS**

Abstract

This article uses theoretical analysis to establish the structure of professional consciousness of philologists. The existence of three layers of the philologist's professional consciousness was determined. The first one — the layer of sensual emotions, sensual images — consists of an existential problem: the problem of life and death,

solved as a conflict between spiritual and social roots of a personality; contradictions between the person's spiritual needs and ontological existence in the society; antinomy of the main notions of conformism and non-conformism; the correlation of freedom and fear in the person's inner spiritual life, etc.

The second layer features meanings, symbolic systems, interiorized subjective and operational meanings. It concerns, first of all, philological competences. In a wide sense, a philological competence is a sign of mastery of the national linguistic cultural code and of a high level of sophistication of linguistic personality regardless of the social and professional affiliation of its bearer. Professional philological competences include mastery of a system of phenomena: conceptual sphere of the literary work; typology of artistic-literary notions; «artistic concept», «artistic consciousness», «linguistic-cognitive process», «verbal image of the world».

The third layer — personal sense, a system of attitudes, interests and emotions — features perception of a literary text as a representation of the author's artistic consciousness; adequate interpretation of a literary text; criterial assessment of adequacy of an artistic translation in the linguistic theory of translation. Thus, modeling of the conceptual sphere of a literary work is regarded as a projection of the author's verbal image of the world. The theoretical basis of this methodology is the postulate of the person's mental-linguistic activity, which represents the result of the person's existential existence and instruments of developing notions that describe phenomena of the surrounding world.

Key words: consciousness, professional consciousness, philologist, psychosemantics.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2018.